

Hær og Jern

Kjøbenhavn.
Udkommer hver Søndag.

Nr. 93.

Den 12. April 1874.
Abonnementspris: 1 Rd. 24 Sk. Kvartalet.

Filosofien og Darwinismen.

Et Foredrag, holdt i Studentereforeningen den 21. Marts af

Dr. phil. Harald Høffding.

Det er en gammel Erfaring, at Modsigelsen sætter Estertertanken i Bevægelse. Hvad man for opfattede med Egehellighed og uden Opmærksomhed, tildrager sig paa een Gang Interessen, naar man faaer Oje paa de Modsigelser og Modsætninger, der ere forbundne med det, og som det giver Anledning til. Den, som ikke af andre Grunde vilde føle sig foranlediget til at anke over Darwinismen, vilde faae et Motiv dertil ved de modstridende Opfattelser af den, de diametralt modsatte Anskuelse om dens Værd og Betydning, som man daglig kan støde paa. For den Ene er Darwinismen en vild Spekulation, et Produkt af vor materialistiske Tid, der i selvannede Hypoteser søger Stadfæstelse paa sine underlige og endelige Drifter og Tilbøjeligheder; for den Anden er den en genial og storartet Anskuelse, der aabner store Perspektiver, tilfredsstiller Menneskeandens ideale Higen efter det Uendelige og vækker Begejstringen for højere, fremskridende Udvikling. Og gaa vi tilbage til den snevrere Kreds, hvor denne Lære er opstaaet, og hvor den videnskabelige Prøvelse hører hjemme, til Naturforskerne selv, vil man ligeledes finde en paa-faldende Modsætning mellem Opfattelserne. Medens en stor Mængde Naturforskere (især Englændere og Tyskere) anse Darwins Lære for i den Grad sandsynlig, at de ere tilbøjelige til at overse det Manglende i Bevisførelsen, ja at endog flere indlade sig paa vidtgaaende Spekulationer og forlade Fagvidenskabens faste Grund — saa havde Andre (navnlig franske Forskere, til hvilke de fleste danske synes

at slutte sig), at en Forklaring ikke er et Bevis, men forudsætter et Bevis for at have Gyldighed, og at det, trods al den Betydning, Hypoteser kunne have for Videnskaben, dog er aldeles utilstedeligt, noget Djeblik at glemme Høllerne i Bevisførelsen over det Tiltalende i den hypotetiske Forklaring.

Der er altsaa god Grund til at anstille en Prøvelse af Darwinismens logiske og ethiske Værd for at komme til en Afgjærelse af, hvilken af disse stridende Domme der er den sande, og paa hvilken Maade vi skulle stille os til denne mærkelige Anskuelse, som fra Videnskabsmandens stille Kammer nu er trængt ud paa Gader og Stræder og anvendes som et mægtigt Vaaben i vor Tids aandelige Kamp. Filosofien har, affødt fra disse ydre Foranledninger, i Følge sin egen Opgave den Pligt at anstille en saadan Prøvelse. Det er Filosofiens Opgave at blive sig den videnskabelige Erkjendelses Væsen og Methode bevidst, at skærpe Indsigt i de Stadier, en Anskuelse maa gennemgaa, førend den kan indlemmes i de videnskabelige Sandheders Rige, og at hævde de nødvendige Betingelser for Erkjendelsens Sandhed og Gyldighed. Men dens Råd er ikke begrænset hertil. Idet den undersøger det menneskelige Bevidsthedsliv, dets Love og dets Elementer, og forfølger dets Udvikling gennem Historien, søger den tillige at indordne ethvert Erkjendelsesresultat som Led i Aandens hele Organisme og maa derfor paa ethvert Punkt prøve, hvorledes det vundne Resultat forholder sig som

Bidrag til en almindelig Verdensanskuelse. Intet Resultat er i Sandhed tilegnet af Menneskeaanden, førend denne Prøvelse er anstillet. Og først naar dette er gjort, kan Resultatet faae berettigede praktiske Følger, idet det tredie Led i den filosofiske Undersøgelse bliver: hvilken praktisk og ethisk Betydning den tilegnede Sandhed faaer.

Det er klart, at den logiske Prøvelse her er den vigtigste. Først maa det dog afgjøres, om en Lære er sand eller ikke, førend man strider til at prøve dens Betydning i metafysisk og ethisk Henseende. Man er ofte for tilbøjelig til at gaa den omvendte Vej og mene, at hvad der har ideal Betydning, ogsaa maa have real Virkelighed. Af denne Tilbøjelighed ere de theologiske og spekulative Lærdomme udsprungne, som beherske den almindelige Bevidsthed. Og mange af Darwinismens Forkæmpere have stillet sig paa samme Standpunkt; de have dannet en ny Theologi, et nyt Dogme af den rent empiriske Hypothese, Darwin har opstillet. Erkjendelseslæren maa opponere mod begge disse Retninger og søge først og fremmest at fæste Blikket paa Sagens virkelige Sammenhæng. Den indskræper os Resignationens Nødvendighed. Et gammelt Ordsprog siger: „Den, som troer, haster ikke.“ Man kunde med lige saa megen Ret sige: „Den, som veed, haster ikke!“ — idet vi ved den Vidende forstaa den, der har Blik for Erkjendelsens væsentlige Betingelser saa vel som for de Ideer, der føre Menneskeaanden fremad under dens theoretiske og praktiske Stræben. Hvorfor skulle disse Ideer nødvendigvis have en — overnaturlig eller naturlig — Virkelighed? Ere de ikke netop Ideer ved at vise ud over det faktisk Givne, ved at stille nye Opgaver for Tænken og Handlen? — Den, hvis Verdensanskuelse ikke fordrer en dogmatisk Fastslaaen af de højeste Ideers Indhold som ydre Faktum, vil med større Ro og Upartiskhed lade den videnskabelige Methode for Erkjendelsen af det Virkelige ske Hyldest og ganske høje sig for dens Resultater.

I.

Man kan sige, at Videnskaben vilde staa stille uden Hypotesen. For at finde den Lov, hvorefter en vis given Faktor virker, eller for at finde den Årsag, der ligger til Grund for en vis given Lovmæssighed i Fænomenerne, maa man nødvendigvis vove sig ud over det umiddelbart Foreliggende, maa ofte gøre store Spring til helt andre Kredse af Fænomener for at prøve, om den søgte Forklaring ikke findes der. Med Rette har man sagt, at de Forskere, der staa stille og vente, indtil de udenfra drives til at gaa videre, aldrig ville gøre de store Opdagelser. Opdagelsen forudsætter en Aktivitet, som gaaer ud over den blotte Opsamlende af Fakta, som søger en Enhed i Mangfoldigheden, en fælles Lov for alle Forskellighederne. Det er ikke mindst denne Aktivitet og Energi, der gjør Kopernikus, Kepler og Newton til saa store Skikkelser i Videnskabens Historie. Men dette er kun den ene Side af Sagen. Den Vej, Tænken gaaer fra Fænomenerne til Loven eller Årsagen, er maaske den, der tager sig dristigst og mest storartet ud; men det er dog ikke den, der videnskabelig seer er den afgjørende. Vi kunne beundre hin Energi, men vi stole ikke paa, hvad den udretter, naar den ikke for- maaer at gaa den modsatte Vej tilbage igjen, naar den ikke fra den antagne Lov, den postulerede Årsag forstaaer at føre os tilbage igjen til den fænomenale Sammenhæng. Det vil med andre Ord sige: Hypotesen maa verificeres, be-

kræftes ved sin Overensstemmelse med Kjendsgjerninger, der ere vundne ved umiddelbar Jagttagelse. Ogsaa dette har Newton havt Blik for, naar han fordrer, at den Årsag, man antager til Forklaring af visse Fænomener, maa være en „vera causa“ : en saadan, som i Virkeligheden viser sig at have saadanne Virkninger, som man tillægger den*).

Hvad er nu det, Darwins Hypothese vil forklare? Det er den Kjendsgjerning, at de levende Væsener sondre sig i visse bestemte Grupper med særegne Karaktermærker, som for hver enkelt Gruppe staa fast og vedbare — altsaa de saakaldte Artsforskjelligheders Kjendsgjerning. Plante- og Dyreverdenen sondre sig for den iagttagende og klassificerende Forstær i skarpt afgrænsede Arter. Botanikerne og Zoologerne have efter den almindelige Opfattelse endt deres Hverv, naar de ved omhyggelig Undersøgelse af en Plantes eller et Dyr's indre og ydre Egenskaber have indseet, hvilken Art, Slægt, Familie den maa henføres til. Man følger det enkelte Individ's Udviklingshistorie, man undersøger de enkelte Arters Overensstemmelse og grupperer dem derefter; men Spørgsmaalet om selve Artens Oprindelse drages ikke med ind i Undersøgelsen, fordi den umiddelbare Jagttagelse ikke viser nogen Overgang fra den ene Art til den anden.

Dog er der mange Ting, som kunne tyde paa, at Artsbegrebet ikke har absolut Gyldighed. Ikke blot viser det sig vanskeligt, ja umuligt i mange Tilfælde at afgjøre, hvad der skal kaldes Art, og hvad der maa betragtes som blot Varietet; men selve denne Fremstilling om absolut færdige Livsformer, i Følge hvilken Livet kun var disse Livsformers Selvopholdelse eller deres Kamp for at have sig overfor de ydre Vilkaar, — denne Fremstilling, hvorved der skarpt sondredes mellem Organismen og dens Omgivelser, som om de ikke horte nødvendig sammen som Led i Livsfænomenernes Kreds, var dog altfor modsigende og udbortes mekanisk, til at ikke mange Forskere maatte føle Trang til at gaa ud over den. Saa længe de theologiske Forestillinger endnu beherskede de fleste Naturforskeres Bevidsthed, kunde denne Trang vistnok tilfredsstilles ved at føre de absolute Artsforskjelligheder tilbage til forskjellige Skabelsesakter, idet hver Art tænktes skabt for sig. Men naar Bevidstheden om naturligt Sammenhæng og naturlige Årsagers Nødvendighed udvikler sig, kan Trangen ikke længer tilfredsstilles paa denne Maade. For saa vidt Naturforskere endnu betragte de forskjellige Arter som skabte hver for sig, er det i Reglen kun at opfatte som rhetoriske Udtryk for, at de antage Arternes Oprindelse for usforklarlig**). Allerede ved Slutningen af forrige Aarhundrede fremtræder Ideen om Arternes naturlige Oprindelse, og mærkbarlig nok omtrent paa een Gang i England, Frankrig og Tyskland: hos Erasmus Darwin (Charles Darwins Bedstefader), hos Geoffroy St. Hilaire og Lamarck og hos Goethe og Oken. Disse ældste Forsøg henvise vel, hvert for sig, til de ydre Årsagers Virken, men de fleste af dem lægge dog Hovedvægten paa en indre Dannelseskraft, en spontan Evne til Fuldkommengjørelse, som skulde føre de levende Væsener fra lavere til højere Trin. For saa vidt er der endnu noget Mystisk og Ubestemt i disse Forsøg. Det Geniale i den Maade, hvorpaa Darwin har optaget

* Stuart Mill: System of logic. 5. ed. II p. 15.

** Smilgn. „Tidskrift for populære Fremstillinger af Naturvidens- skaben.“ Fjerde Række. Femte Bind. S. 229.

det gamle Problem, beroer nu paa, at dette Ubestemte og Mystiske træder til Side for Henvisningen til en bestemt, faktisk virkende Kraft. For saa vidt kan Newtons Fordring om en vera causa siges at være fyldestgjort. Den Faktor, Darwin henviser til, er det saakaldte Kvalitetsvalg eller den naturlige Udvælgelse, d. den Kjendsgjerning, at kun de heldig stillede Organismer leve og forplante sig, medens de svage og uheldig stillede gaa til Grunde. Naturen renser altsaa de levende Væsener ligesom gennem et Sild, og af denne Renselsesproces maa der nødvendigvis fremgaa mere udviklede og til Betingelserne bedre svarende Former. Det er denne naturlige Udvælgelse, der frembringer Racer og Varieteter: hvorfor skulde den saa ikke ogsaa kunne frembringe Arter? „Man har ofte forsikret,“ siger Darwin, „men man kan ikke levere noget Bevis for denne Forsikring, at det Beløb af Variering, der findes ude i Naturen, har bestemte Grænser . . . Jeg kan ikke se, at der er nogen Grænse for denne Magt, der langsomt og skjønt lempet hver enkelt Form efter de mest udviklede Livsforhold“*). I disse Ord finder Darwinismens logiske Gyldighed sit klareste Udtryk.

Afgjørelsen af Striden beroer nemlig paa det Spørgsmaal: har den naturlige Udvælgelse Grænser eller ikke? Men dette Spørgsmaal kan Videnskaben paa sit nuværende Stadium ikke besvare. Det er dette, der gør Darwinismen til en Hypothese og retfærdiggjør de adruelige Forskeres Betænkelse ved at se Forsøg paa at udgive den for en godtgjort Værelse, paa hvilken man nu skulde kunne gaa ind. Heraf forklares den franske Positivismes Stilling til dette Spørgsmaal. Der er uden Tvivl Mange, som sammenblande Positivisme og Darwinisme og ikke vide, at de udelukke hinanden. Auguste Comte kritiserede skarpt Lamarcks Theori og saae i den et uberettiget Forsøg paa at overføre Udviklingens Lov, der gælder for den individuelle Organisme, paa Slægten som Helhed. En af hans Disciple, den berømte Anatom Charles Robin, har nylig gjentaget denne Indsigelse og viist, at den ogsaa rammer Darwin. Særlig fastholder han, støttet til Anatomiens eksakte Resultater, at Varieringen har sine bestemte Grænser. Enhver Organisme kan svinge mellem sine Yderpunkter; gaaer Forandringen ud over dem, udvikles Organismen ikke, men døer. Og netop de levende Væsener, hvis Organisation er meget simpel, som Zoofyter og Orme, variere kun indenfor snevne Grænser; men af dem skulde de højere Arter jo have udviklet sig. Og i ethvert Tilfælde kan man ikke forfølge den ene Arts Udvikling af den anden, saaledes, som man kan forfølge, hvorledes det ene Stadium af et enkelt Individ Liv udvikler sig af et andet. — „Det er ogsaa Fremskridt og Bevis paa Indsigt at forstaa at undersøge en almindelig Sætning, førend man antager den“ Robin betragter det derfor som et Vidnesbyrd om de franske Forskeres filosofiske Aand, at de fleste af dem erklære sig imod Darwin. Tydskeren Hæckel vil rigtignok gjøre det til en Prøve paa Menneskenes aandelige Overlegenhed, om de antage Darwinismen og „den derpaa grundede Filosofi“ eller ikke, og tillægger derfor Engländerne og Tydskere Gæren af at være videre fremskredne i Kulturudvikling. Med Rette har Littré stemplet dette som Chauvinisme. Og dersom — hvad der fra den strenge Videnskabs Standpunkt maa betragtes som muligt —

dersom den darwinske Hypothese er urigtig, saa vilde det se betænkkelig ud med denne Overlegenhed. Hvad Kant tvivlede om — at der nogensinde vilde opstaa en Newton for Videnskaben om det organiske Liv — det seer Hæckel virkeliggjort i Darwin. Han mener, at Darwins Theori er en af Menneskeandens største Erobringer, der „umiddelbart kan stilles ved Siden af Newtons Gravitationslære“ — ja at den endog staaer over denne! Imod en saadan Overseen af den induktive Methodes Principer, som her lægges til Grund, maa Logiken protestere. Newtons Opdagelse staaer som et Ideal i Videnskaben, fordi den er et eneste Gennemgaaende Eksempel paa Forening af genial Skuen og streng Bevisførelse, hvor intet Led er oversprunget, men alle Enkeltheder føje sig sammen til en storartet Bygning. Darwin har paavist en real Arsfag, som er af væsentlig og maaske hidtil overset Betydning for det organiske Liv, men han har ikke kunnet bevise, at denne Arsfag indeholder den tilstrækkelige Grund til de forskellige Arters Oprindelse.

Vil det nu være vanskeligt og langvarigt at finde et afgjørende Svar paa det Spørgsmaal, om Varieringen har bestemte Grænser eller ikke? Darwin har selv betraadt den Vej, som ene kan føre til et eksakt Bevis, nemlig Experimentets Vej. Som bekendt var det Husdyrene og de dyrkede Planter, mod hvilke Darwin især vendte sin Opmærksomhed, og hvorfra han hentede sit vigtigste Materiale. Dersom man nu kunde frembringe tilstrækkelig varierende Betingelser, og i tilstrækkelig lang Tid, saa vilde Spørgsmaalet maaske finde sin Besvarelse; men det er jo slet ikke sagt, at det staaer i Menneskets Magt at tilvejebringe de Betingelser, hvorved i den frie Natur Arter maatte have udviklet sig af hverandre. Dette er altsaa kun en meget ubestemt og fjern Mulighed.

En væsentlig, i Følge Darwins egen Mening den væsentligste Indvending mod hans Hypothese hentes fra, at „endstjøndt de geologiske Undersøgelser utvivlsomt have lært os mange tidligere Levs Tilværelse at kjende, Led, som bringe talrige Livsformer meget nærmere til hinanden, saa have de dog ikke givet de uendelig mange fine Gradationer, som Theorien fordrer, mellem uddøde og nulevende Arter“*). Ogsaa her har det lange Udsigt med et eksakt Bevis, ja det er maaske tvivlsomt, om et saadant nogensinde kan naaes ad denne Vej, eftersom ethvert nyt Mellemled, der opdages, stedse vil kunne betragtes som en ny Art, der kan stikkes ind mellem to andre; selve Overgangen fra een Art til en anden kan man efter Sagens Natur ikke finde i de geologiske Lag, der kun indeholde de døde Rester.

Ganske vist vil Sandsynligheden af Hypotheseens Sandhed stige, jo flere saadanne Mellemled der paavises. Man seer ogsaa, at Forskere, som tidligere vare Modstandere af Arternes Foranderlighed, opgive deres Modstand under Indtrykket af, hvad de nye Fund bringe for Dagen. „At en Naturforsker, der saa længe og saa grundig har studeret de talrige Levninger og sammenlignet dem saa omhyggelig og utrættelig baade med beslægtede Levninger fra andre Steder og med de nulevende Arters Skeletter som Gaudry, har tabt Troen paa Arternes absolute Fasthed og slutter sig til dem, der tro paa deres Omdannelse i Tiden, er under alle Omstændigheder et betydningsfuldt Fingerpeg, saa meget mere som han neppe kan

*) Om Arternes Oprindelse. Danst. V. S. 569—570.

*) Om Arternes Oprindelse. S. 564.

have været paavirket i sin Dom af de Naturforskere, i hvis Nærhed han arbejdede; thi ingensteds har Darwinismen vundet mindre Indgang end i Frankrig (*).

Men et exakt Bevis synes der, som sagt, ikke at være nogen Udsigt til, i det Mindste i lange Tider. For saa vidt have de, der af moralske og religiøse Grunde tro at maatte kæmpe mod Darwinismen, Ret, naar de spottende henvise til det Tidspunkt, „da Darwinismen bliver bevist.“ Dog turde deres Glæde alligevel være noget forhaftet. Set er det nemlig, at de Faktorer, hvoraf man hidtil har villet forklare Arternes Oprindelse, ikke strække til, et ganske Andet er det, at Arternes Oprindelse i det Hele betragtes som et Spørgsmaal, der hører hjemme i Naturvidenskabens og ikke i Theologien. Og dette Sidste synes i ethvert Tilfælde at være opnaaet ved den Darwiniske Strid. At Arterne maa have en naturlig Oprindelse, at Aarsagerne til deres Opstaaen, hvilke de saa ellers ere, maa søges i de i Naturen givne Betingelser, det er en Forudsætning, som udspringer af Principerne for al videnskabelig Forsken, Principer, som mere og mere komme til Anvendelse selv

paa Omraader, hvorfra man tidligere holdt dem ude. Den Grundsætning, at enhver Ting har sin Aarsag, udspringer af selve den menneskelige Bevidstheds inderste Lov og kan ikke trænges tilbage, naar den først er bleven anerkendt. Hvad Aarsagen er, det er et andet Spørgsmaal. Mange Hypoteseer af lignende Art som Darwins ville maaske afløse hverandre, førend den sande findes. „Det er“, siger Mill, „ingen gyldig Grund for Antagelsen af en given Hypothese, at vi ere ude af Stand til at forestille os nogen anden, der kan forklare Kjendsgjerningerne. Der er ingen Nødvendighed for at forudsætte, at den sande Forklaring maa være en, som vi med vor nuværende Erfaring kunne forestille os.“*) Men i Principet staaer det dog fast, at der maa være en naturlig Aarsag. Den franske Positivismes Skepsis er kun begrundet overfor de enkelte Forklaringsforsøg, ikke hvad selve det Principielle angaaer. Det kan være forhastet allerede nu at ville løse dette Spørgsmaal, men det hører ikke til dem, som i sig selv ligge ud over Videnskabens Grændser.

Sluttes.

Wilhelmshöhe og Gislehurst

En Dancks Erindringer om Napoleon III. og hans Omgivelser.

Af *Toujours fidèle.*

II.

I Følge Keiserens Ordre afrejste jeg fra Wilhelmshöhe for at gjøre en Rundreise i Tydskland og begav mig først til Köln. Hensigten med min Sendelse var at indhente nøjagtige Oplysninger om de fangne franske Officerers og Soldaters Tilstand, der efter den Underretning, Keiseren havde modtaget, var langt fra at være tilfredsstillende, og som laa ham overordenlig meget paa Hjertet. Ved at raadføre mig med Marechallerne og de højere staaende Officerer, samt ved personlig at besøge de Lejre, hvori Krigsfangerne laa paa forskjellige Steder i Tydskland, skulde jeg undersøge, hvor vidt det vilde være muligt at forbedre den sorgelige Tilstand og formindste den herfærdende Elendighed ved Hjælp dels af de desværre meget begrænsede Midler, der stod til Keiserens personlige Raadighed, dels af de Summer, der forhaabentlig vilde indkomme ved en Indsamling, der var paataenkt, og hvortil Keiserinden allerede havde tegnet 25000 Francs.

For at lette mig denne Opgave havde Keiseren medgivet mig en egenhændig Skrivelse, saalydende:

„Monsieur ** est chargé par moi de visiter les villes où se trouvent des prisonniers de guerre français, de s'enquérir de leurs besoins et de m'aider ensuite à distribuer les sommes qu'on aura pu réunir en Angleterre et en Belgique dans ce but. Je prie donc les officiers auxquels il s'adressera de lui donner tous les renseignements désirables.

Napoléon.

Desuden havde Keiseren medgivet mig en Liste paa henved

hundrede Officerer, til hvem han ønskede, at jeg skulde henvende mig, og paa hvis Trofskab han endnu stolede; men desværre, jeg fik ved ikke saa Lejligheder Anledning til at rive Sløret fra Keiserens Dine med Hensyn til den Forandring, der var foregaaet i flere af disse Officerers politiske Troesbekjendelse. Jeg erindrer saaledes, at jeg ved en Samtale, som jeg senere havde med Keiseren i Wilhelmshöhe, kom til at berøre det næsten ligefremme Fjendskab, hvormed General K. . . . optraadte imod ham. „Jeg kan ikke forstaa“, svarede Keiseren mig, „at han skulde være saa ugunstig stemt imod mig (si mauvais contre moi), jeg har dog betalt hans Gjæld tre Gange ud af min egenomme.“ — Jeg kunde ikke tilbageholde et Smil, da jeg tillod mig at bemærke, at det muligen var Bevidstheden om, at G. M. ikke saae sig besøjet til at gjentage Operationen en fjerde Gang, der havde influeret paa Generalens Overbevisning. Dette er et af de mange Exempler, jeg har haft paa Keiser Napoleons næsten barnlige, men i Virkeligheden rørende Tiltro til sine Omgivelseres Trofskab. Han følte, at han aldrig kunde have gjort sig skyldig i en saadan Ravhed, og kunde derfor ikke forstaa, at en Anden kunde gjøre det.

Blandt de mange Officerer, der som Krigsfanger opholdt sig i Köln, og hvis Bekjendtskab jeg der gjorde, skal jeg kun i Korthed omtale nogle faa, deriblandt først General Frossard, der almindelig ansees som en af den franske Armées dygtigste theoretiske Officerer, men paa hvis Skuldre Tabet af Slaget ved Spicheren, med eller uden Foje, derom skal jeg ikke tillade mig at have nogen

*) Tidsskrift for Naturvidenskab. B. 278—279.

*) System of logic. II. B. 23.